Eurasian Academy of Sciences
Social Science Journal (International Refereed & Indexed)

Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal
2016 Volume:9 S: 1 - 23

Published Online May 2016 (http://socialsciences.eurasianacademy.org)
http://doi.org/10.17740/eas.soc.2016.V9-01

NABI'S FAMOUS "GÖRMÜSÜZ" REDIF OF NAZIRES AND ODES WRITTEN TO TAHMIS

İlyas Kayaokay *

* Meb, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
E-mail: kayaokay_2323@hotmail.com

ABSTRACT

Yusuf Nabi, (1642-1712) who lived in the 17th century philosopher by its exclusive style came to the forefront, is a poet in his own era has left its stamp on Turkish literature and in the next century. In this study, Nabi's famous “görmüşüz” redif of ghazals written satires and tahmis examining the poet has put forward only through a ghazal that influence how the divan literature.

Ground adopted the poem as “görmüşüz” redif of ghazals, both written in the era should be written in the next century satires and tahmis by many poets. Cesârî, Cûdî, Ecrî, Fâzıl, Fennî, Garîbi, Halîm, Hanîf, Harâbî, Haşmet, Hâtem, Hevâyî, Mâhir-Seyyid, Muhyî, Neylî, Nûrî, Râsih, Su’ûd, Tırsî, Tâhir, Yahya Kemal and Ziver wrote “görmüşüz” with what ode redif 22, Neyli, Nihali written by Şakir and Veysel Öksüz 4 tahmis, some criteria have been classified in terms of form and content of the light. According to the results obtained from comparative studies; Some poets Nabi's “görmüşüz” ode by the satires have created a Nabi arm, some poets undetectable Sheikh Galib's “görmüşüz” by redif of ode to the arrangement constituted a Sheikh Galib arm. Galib are satires in the arm is usually the same meter and rhyme redif has similar poem and utterance. Name of Galib arm most of the Mevlevi poet. These poets; Fâzıl Paşa, Enderunlu Halîm, Cûdî, Mâhir-Seyyid, Muhyî, Su’ûdu’l- Mevlevî, Tâhirü’l- Mevlevî and Yahya Kemal are mostly 19th and 20th century poets. Fenni, Edib and Ziver is thought to be still in the arm. Nabi's ghazal to nazire by the poets; Neyli, Hevayi, Cesari, Hasmet Ibrahim Hanif, Rasih, Tırsi, Ecri, Hatem, Nuri and Garîbi are as 18.v 19th century poet. Neyli, Nihali and Şakir, has tahmis the Nabi's ghazal Veysel Öksöz Yahya Kemal also wrote the ghazal to tahmis.

Keywords: Nâbî, Gâlib, Cûdî, nazire, tahmis, görmüşüz.

NÂBÎ'NİN MEŞHUR "GÖRMÜŞÜZ" REDİFLİ GAZELİNE YAZILAN NAZİRELER VE TAHMİSLER

ÖZ

Yusuf Nâbî, (1642-1712) 17. asırda yaşamış hakimâne üslubu ile ön plana çıkmış, kendi çağında ve sonraki yüzyıllarda Türk edebiyatına mührünü vurmuş bir şairdir. Bu çalışmada, Nâbî'nin meşhur "görmüşüz" redifli gazeline yazılan nazire ve tahmisler incelenerek şairin, çağdaşlarına ve haleflerine nasıl tesir ettiği, yalnızca bir gazeli üzerinden ortaya konulmuştur.

Zemin şiir olarak da kabul edilen "görmüşüz" redifli gazele, gerek yazıldığı çağda gerek sonraki asırlarda pek çok şair tarafından nazire ve tahmis yazılmıştır. Cesârî, Cûdî, Ecrî, Fâzıl, Fennî, Garîbî, Halîm, Hanîf, Harâbî, Haşmet, Hâtem, Hevâyî, Mâhir-Seyyid, Muhyî, Neylî, Nûrî, Râsih, Su'ûd, Tâhir, Tırsî, Yahya Kemal ve Zîver'in yazdığı "görmüşüz" redifli 22 gazel ile Neylî, Nihâlî, Şâkir ve Veysel Öksüz'ün yazdığı 4 tahmis, bazı kriterler ışığında biçim ve içerik yönünden tasnif edilmiştir.

Mukayeseli inceleme sonucu elde edilen sonuca göre; bazı şairler Nâbî'nin "görmüşüz" gazelini tanzir ederek bir Nâbî kolu oluşturmuş, bazı şairler de Şeyh Gâlib'in tespit edilemeyen "görmüşüz" redifli gazelini tanzir ederek bir Şeyh Gâlib kolu oluşturmuştur. Gâlib kolunda bulunan nazireler ekseriyetle aynı vezin redif ve kafiyede olup benzer mazmun ve söyleyişe sahiptir. Gâlib kolunda adı geçen şairlerin çoğu Mevlevî'dir. Bu şairler; Fâzıl Paşa, Enderunlu Halîm, Cûdî, Mâhir-Seyyid, Muhyî, Su'ûdu'l- Mevlevî, Tâhirü'l- Mevlevî ve Yahya Kemâl gibi çoğunlukla 19. ve 20. yüzyıl şairleridir. Fenni, Edîb ve Zîver'in de yine bu kolda olduğu düşünülmektedir. Nâbî'yi tanzir eden şairler ise; Neylî, Hevâyî, Cesârî, Haşmet, İbrahim Hanîf, Râsih, Tırsî, Ecrî, Hâtem, Nûrî ve Garîbî gibi 18.ve 19. asır şairleridir. Neylî, Nihâlî ve Şâkir, Nâbî'nin gazelini tahmis etmiş, Veysel Öksöz de Yahya Kemal'in gazeline tahmis yazmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nâbî, Gâlib, Cûdî, nazire, tahmis, görmüşüz.

Giriş

17. yüzyılda kendine has hakimâne üslup ile şiirler söyleyen Nâbî'yi (Bilkan 1997, Diriöz 1976, Karahan 1987, Mengi 1991) iki yoktan sonsuza yürüyen bir şair olarak tarif edebiliriz. Kendi çağında ve sonraki yüzyıllarda Türk edebiyatına mührünü vurmuş olan şairi, Dîvân şairleri oldukça benimsemiş ve onun hakkındaki olumlu intibalarını çeşitli mısralarında dile getirmişlerdir.

Kendisine birçok nazire yazan çağdaşı Âgâh, (1630-1728) Nâbî'nin Haleb' e gidişini şehir için bir şans olarak görmektedir. Memleketler içerisinde Haleb şehrinin kendisiyle övünmesini haklı kılacak sebep olarak da Nâbî gibi "keramet sahibi" birinin burada yaşamasını gösterir. (G. 315/5) Nâbî'nin eserlerinden övgüyle bahseden şairlerden Yâver, (d.1765- ö.?) Nâbî'nin dilini halka yakın bulur. Bu nedenle Nâbî'nin "sözlerini anlamak için hiçbir sözlüğü açıp bakmaya" gerek yoktur diyerek (M.1/74-75) Nâbî'nin eserlerinin okunması gerektiğini söyler. Şânîzâde Mehmed Atâullah (1771-1826), yaşadığı çağda insanların kadrini kıymetini bilmediğini söyler ve "keşke biz de asrımızda Nâbî gibi üstat olsaydık da tanınsaydık" diyerek (G.48/5) yaşadığı zamandan şikâyet eder. Şairler Nâbî'yi, "Nâbî-i Pîr" diye vasıflandırmışlardır. Erzurumlu Zihnî, (18.yy) Nâbî'yi, sözün pîri olarak tarif eder. (G.203/15) Şairler, Nâbî'nin az ve güzel sözler söylediği hususunda hemfikir olmuşlardır. Nazîr İbrahim'e (1694-1774) göre; güzel

sözlerin sahibi Nâbî, yükseklerden uçmaktadır. Onun şiirlerinin derecesine yaklaşılamamaktadır. O iyi bir mana avcısıdır. (Mfrd. 18) Bosnalı Sâbit'e (ö.1712) göre Nâbî, hep taze, orijinal hayaller peşinden koşmuş bir şairdir. (Bilkan, 1998: 49) Dîvânında Nâbî'ye pek çok nazire ve tahmis yazan Nûrî Osman'ın (1758-1815), Nâbî hakkındaki söylenmiş pek çok beyti vardır. Bunlardan birinde; Nâbî'nin yazmış olduğu gazellerle sevgiliyi büyülediğini ve onun nazım hünerine olumsuz hiçbir söz söylenemeyeceğini belirtir. (G.159/5) Nâbî'nin şiirlerine çok rağbet edildiğini söyleyen Fasîhî (ö.1743), böylesine halis, duru ve güzel sözler söyleyen birinin yolundan gidilmesi hâlinde bunda şaşılacak bir durumun olmadığını beyan eder. (G.156/7) Meslektaşları, şiir konusundaki yeteneklerini, üstünlüklerini kanıtlamaya çalışırken Nâbî'yi mukayese unsuru olarak anmışlardır. Nitekim kendi söz maharetinden bahsetmek isteyen Lebîb (1695-1768), şeker gibi söz söyleyen merhum Nâbî'nin kendi şeker gibi olan düşüncelerinden mahrum kaldığını söyler. (K.24/16) Şiir defterinde yer alan soylu nazımlarının başkaları tarafından ezberlenmesinin Nâbî'yi hasede düşüreceğini ifade eden Emîn Hilmî (1831-1884), Nâbî'yi kıskandıracak ölçüde şiir yazdığını iddia ederek kendisiyle övünür. (G.216/5) Nâbî ile bir akrabalık durumu söz konusu olan Fâik Mahmud, (17.yy) daha evvel Nâbî gibi büyük bir üstat ile karşılaşmadığını belirtir. (G.83/8) Vâlî (1688-1738), Nâbî'yi aşılması zor olan bir hedef şair olarak görür. Ona nazire yazabilmek güçtür. (G.275/5) Osman-zâde Tâib ise Nâbî için en çok olumsuz yorumda bulunan sanatkârdır.

Şâkir Mehmet'in (1762-1836) söylediğine göre; Nâbî'nin kısmeti, zehirli bir engerek yılanının dişleri olmuştur. Şair, belki de ona kötülük eden bir şahsın yaptıklarını engerek yılanına benzetmiştir. (K 24/14) Bu kişinin Çorlulu Ali Paşa olduğu kanaatindeyiz. Ali Paşa (1670-1711), 3. Ahmet zamanında sadrazamlık yapmış bir devlet adamı olup Rusya konusundaki yanlış politikaları yüzünden görevinden azledilip daha sonra idam edilmiştir. Rivayete göre; Ali Paşa ile Nâbî arasında bir husumet vardır. Nâbî, Ali Paşa'nın gazabına uğrar. Dîvânı'ndaki 319. gazel olan "görmüşüz" redifli manzumeyi, Ali Paşa'yı hedefe alarak yazmıştır.

1. Bâğ-ı dehrün hem hazânın hem bahârın görmişüz Biz neşâtun da gamun da rûzgârın görmişüz Çok da mağrûr olma kim mey-hâne-i ikbâlde Biz hezârân mest-i mağrûrun humârın görmişüz Tûb-ı âh-ı inkisâra pâydâr olmaz yine Kişver-i câhun nice sengîn hisârın görmişüz Bir hurûşiyla ider bin hâne-i ikbâli pest Ehl-i derdün seyl-i eşk-i inkisârın görmişüz	5. Bir hadeng-i cân-güdâz-ı âhdur sermâyesi Biz bu meydânın nice çâpük-süvârın görmişüz Bir gün eyler dest-beste pâygâhı cây-gâh Bî-'adet mağrûr-ı sadr-ı i'tibârın görmişüz Kâse-i deryûzeye tebdîl olur câm-ı murâd Bu bezmün Nâbiyâ çok bâde-hârın görmişüz (G.319)

Tamamı 7 beyitten oluşan gazel, remel bahrinin fâilâtün/ fâilâtün/ fâilâtün/ failün kalıbı ile yazılmıştır. "-âr" -uzun ünlü ihtiva etmesinden dolayı- zengin kafiye, "-ın görmüşüz" ise rediftir. Redif kelimesi fiil kökenli olup birinci çoğul şahıs eki getirilerek oluşturulmuş ve daha mecaz bir anlamıyla kullanılmıştır. Bu çoğul ekinden dolayı Nâbî, çoğu beyitte "biz" zamirini de kullanmaktadır. Nâbî'nin şiirlerinde biz zamirinin çokça kullanıldığı görülmektedir. Nâbî'nin "ki derler o biziz" redifli gazellerine yazılan nazireleri inceleyen Akpınar (2011: 14), gazellerin muhtevalarını dikkate alarak "*biz* olanın klasik edebiyat geleneği içindeki "şair"in kendisi olabileceği" yorumunda bulunur. "Biz" kelimesi çokluğu ifade etmesi hasebiyle, Nâbî, bahsi geçen konulardaki haklılık payını yükseltmek istiyor olabilir. Ayrıca "ben" dili yerine "biz" dilini tercih etmesi, şairin mütevazı davranmaya çalıştığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Yukarıda görüldüğü üzere 1. 2. ve 5. beyitlerin mısra başlarında kullanılan “biz” kelimesi paralellik arz eder. Bu paralel yapılar gazelin bütününde görülmektedir. Bâğ-ı dehr**in**, kişver-i câh**ın**, ehl-i derd**in**, bu meydâ**nın**, mağrûr-ı sadr**ın**, bu bezm**in** örneklerinde de görüldüğü üzere bütün beyitlerde aynı yapının kullanılması dikkat çekmektedir. Bu yapıların oluşmasında ek halinde olan redifinde (-ın) etkisi büyüktür.

Matla beytinde Nâbî, dünyayı bir bahçeye benzeterek, bu dünya bahçesinin sürekli olarak aynı kalmadığını, farklı hallere büründüğünü hazan, bahar neşât ve gam gibi bir birine zıtlık teşkil eden kavramlarla açıklamaya çalışır. Dünyanın böyle değişkenlik arz ettiğine, ana hatlarıyla değindikten sonra bir örnek verir. Talihi açık olanların meyhanesinde binlerce gururlu kendinden geçmiş kimseler, şarabın mutluluğunu yaşadıktan sonra onun -baş ağrısı- sıkıntısını da çekmek durumundadır. Kısacası bu tezatlı hâller gelip geçici olup birbirlerine bağlıdırlar. “Görmüşüz” redifi şairin hayattaki bu müsbet ve menfi yönleri tecrübe ettiğini göstermesi bakımından dikkat çeker. Psikolojik açıdan bakıldığında muhtemelen Nâbî’nin son demlerinde yazdığı gazellerden biridir. 3. beyit, şairin en orijinal beyitlerindendir. Gücü elinde bulunduranlar erişilmez bir kaleye, buna mukabil zayıf insanların beddua âhı, ateşli bir topa benzetilmiştir. Gün gelir yıkılmaz diye bilinen bu kaleler bir âh topu ile yerle bir olur. Kısacası hayatta hiçbir şeyin garantisi yoktur. Aynı kurgu sonraki beyitlerde de karşımıza çıkar. Bu defa makam, mevki bir eve, dert ehlinin gözyaşları taşkın bir sele benzetilir. Bu gözyaşı seli ile talih evi, yerle bir olur. Daha sonra, hızlı at binici, çok güçlü, sırtı yere gelmez denilen süvarilerin bir âh okuyla yere serildiğini gördüğünü söyler. Özün özü, bu meydan kimseye kalmaz. 6. beyitte yere düşmek fiili daha mecaz olarak karşımıza çıkar. İtibarın köşesinde mağrur bir şekilde, herkese tepeden bakarak oturanlar, bir zaman sonra statü kaybına uğrayıp, kapı diplerinde bekleyen hizmetçi pozisyona düşerler. Son beyitte de Nâbî, nice gününü gün edenlerin şarap içtikleri kadehlerin, dilenci tasına dönüştüğünü söyler. İşte şair, hayatın bütün bu olumlu ve olumsuz yönlerini gördüğünü söyleyerek uyarılarda bulunur.

Nâbî’nin pek çok gazeline nazire ve tahmis yazılmıştır. Bu konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalar mevcuttur. (Kut, 2005; Bektaş, 2008; Yıldız, 2009; Akpınar, 2011; Sertkaya, 2014; Deniz, 2014; Erdoğan ve Koyuncu, 2014) Biz de bu çalışmada Nâbî’nin “görmüşüz” redifli gazeline yazılan nazire ve tahmislerden hareketle, Nâbî’nin dîvân şairlerine nasıl tesir ettiğini göstermeye çalışacağız.

1. “Görmüşüz” Redifli Gazele Yazılan Nazireler

Bir şairin, başka bir meslektaşının, üslubu ve muhtevası ile dikkatleri üzerine çekmiş bir manzumesini (çoğunlukla gazel, kaside ve mesnevi) model alarak oluşturduğu şiirlere nazire denilir. (Köksal 2003, Kalpaklı 2006, Yavuz 2013) Örnek alınan manzume ile yazılan manzume arasında birtakım biçimsel (kafiye, redif, vezin) ve içeriksel (hayal, mazmun imge) benzerliklerin bulunması gerekir. Bu konuda pek çok çalışması bulunan Mehmet Fatih Köksal, bir manzumenin nazire olup olmadığını anlamamıza yarayacak alametleri şöyle sıralamaktadır: “1. Model yahut zemin şiirde kullanılan belirli söz ve kalıpları nazirede de genellikle aynen tekrarlanır. 2. Model yahut zemin şiir, yek ahenk bir manzumeyse yazılan nazire şiir de onunla aynı konuyu işler. 3. Bazı şairler, nazirelerinde tanzir ettikleri şairin adını zikreder yahut şiirin başında, hangi şaire nazire olduğunu belirtirler. 4. Kimi gazellerin redifleri ya az kullanılan kelimeler veya uzun redifli ifadelerden oluştuğu için bunlara yazılan nazireler kolayca tespit edilebilmektedir. 5. Model yahut zemin şiirde muhteva veya üslup olarak dikkat çeken, sıra dışı bir özellik varsa bu özellik genellikle nazire şiirde de bulunur.” (Köksal 2006: 42-47)

Yaşar Aydemir'in nazire geleneği bağlamında Nev'i ve Bâkî'nin şiirlerini değerlendirdiği makalesinde, nazireleri altı başlık altında tasnif etmiştir. "1. Vezin, kafiye ve içerik açısından benzer olup, ortak mazmun ve terkip kullanılan şiirler. 2. Ortak mazmun ve terkip içermeyen vezin, kafiye ve içerik açısından benzer şiirler. 3. Ortak mazmun ve terkip içermeyen, vezin ve kafiye açısından benzer, nakize özelliği taşımayan şiirler. 4. Sadece kafiye benzerliği ile nazire gösterilen şiirler. 5. Vezin ve kafiye benzerliği yanında nakize sayılabilecek şiirler. 6. Vezin ve redif farklı olduğu hâlde ortak kafiye, içerik, mazmun ve terkip açısından benzer şiirler." (Aydemir 2013: 65-97)

"Görmüşüz" redifini ilk kullanan şair Nâbî olduğu için bu gazeli zemin şiir olarak kabul ediyoruz. Yukarıdaki tasnifler ışığında biz de "görmüşüz" redifli gazelleri şu başlıklar altında inceledik. İncelenen gazellerde redif kelimesinden önce gelen ek halindeki redif farklılıkları da dikkate alınmıştır.

1. Vezin, redif, kafiye üslup ve muhteva bakımından zemin şiirle benzer olan tam nazireler,
2. Vezin, redif, kafiye ve üslup bakımından zemin şiirle benzerliklerin olduğu halde muhtevada belirgin farklılıklar arz eden nazireler,
3. Vezin, redif ve üslubun zemin şiir ile benzer olduğu, kafiye ve muhtevada farklılıkların bulunduğu nazireler,
4. Yalnızca vezin ve kelime hâlindeki redifin zemin şiirle benzer, ek halindeki redifin, kafiyenin, üslup ve muhtevanın daha farklı olduğu, farklı bir kol oluşturan nazireler,
5. Yalnızca kelime halindeki redifin ve kafiyenin zemin şiirle müşterek olduğu, ek halindeki redifin, vezin, üslup ve muhtevanın zemin şiirden farklı olduğu şiirler.

1.1.Vezin, Redif, Kafiye, Üslup ve Muhteva Bakımından Zemin Şiirle Benzer Olan Tam Nazireler

1.1.a. Neylî'nin Naziresi

Mirzâ-zade Ahmed Neylî (1673-1748), 18. asır şairlerindendir. Çeşitli yerlerde müderrislik, kadılık ve kazaskerlik vazifelerinde bulunmuştur. Neylî, Nâbî hakkındaki düşüncesini bir beytinde dile getirmiştir. Ona göre; Nâbî'nin sözlerinin üfürmesi, bütün dünyayı zapt ederek memleketleri güzel kokulu hâle getirmiştir.

Nâbî'nin olup nefha-i âsârı cihan-gîr
Ta'tîr-i bilâd itdi iki kıt'a-i lâdan (G.136/4)

Nâbî'yi beğendiğini ifade eden Neylî'nin nazire olarak yazdığı "görmüşüz" redifli gazel, Nâbî'den farklı olarak 5 beyit hâlinde kaleme alınmıştır.

1. Yârdan **ne** bûse aldık **ne** kenârın görmüşüz Nahl-ı kâm**ın** dahı **ne** bergin **ne** bârın görmüşüz Hûn-ı dil yâ zehr-i telh-âb-ı sitemdir sâkıyâ Bezm-**i dehrin biz şarâb**-ı hoş-güvârın görmüşüz Lücce-i pür-cûş-ı 'ışkız bir havâda kalmazız Firkat**in de** vuslat**ın da rûzgârın** görmüşüz	'Andelîbâ lâf urup itme teferrüd 'ışkda **Biz** senin gibi **bu** gülşende hezârın görmüşüz 5. Sadme-i pây-ı **humâr eyler** serin âhır şikest **Bezm-**i câh**ın** Neyliy**â çok bâde-hârın** görmüşüz (G.84)

Üslup açısından bakıldığında bazı cümle yapılarında Nâbî ile müştereklikler oldukça fazladır. Kullanılan bağlaçlarda bu durumu daha net olarak görmekteyiz. Nâbî, ilk beytinde "hem hem" ve "da da" bağlaçlarını kullanırken, Neylî, ilk beytini olumsuzluk bildiren "ne ne" bağlacı üzerine inşa etmiştir. Üçüncü beyitte ise "da da" bağlacını kullanmıştır. Nâbî, redifi birinci çoğul şahıs eki (-üz) ile oluşturduğu için, 1. 2. 5. ve 7 beyitlerin ikinci mısralarının başında "biz (bu)" zamirini tekrarlar. Bu paralel anlatım, Neylî'de dördüncü beytin ikinci mısraında görülmektedir. Nâbî'nin gazelinde yer alan kafiye kelimelerinden ikisini (rûzgâr, hâr) Neylî de kullanmıştır. Neylî'nin naziresinin son mısraı, hemen hemen Nâbî ile aynıdır. Sadece veznin ilk tef'ilesine dâhil olan bazı kelimeler farklıdır. Yine sonrasında gelen tef'ilede Nâbî ve Neylî mahlaslarını zikretmiştir. Her iki şairde mahlaslarında zihaf yapma yoluna gitmiştir. Muhtevası yönünden bakıldığında son mısrada anlatılmak istenen kurgu Nâbî'den alınmıştır. "Biz bu bezmin Nâbî'yâ çok bâde-hârın görmüşüz / Bezm-i câhın Neyliyâ çok bâde-hârın görmüşüz" Bazı beyitlerde görüldüğü üzere meyhane, su, şarap, mutluluk üzüntü konuları müşterektir. Neylî'nin gül, bülbül, yaprak meyve kurgusu ise Nâbî'de görülmemektedir. Neylî, hikemî tarzdan ziyade daha âşıkâne bir eda ile yazmıştır.

1.1.b. Hevâyî'nin Naziresi

17. yüzyılın son çeyreği ile 18. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşayan Kubûrî-zâde Hevâyî'nin (ö.1715) asıl adı Abdurrahman'dır. Edirne şehrinde yaşadığı ve mürekkepçilik yaptığı bilinmektedir. Hezlleri ile meşhurdur. Şairlere yazılmış nazirelerden müteşekkil bir dîvânı mevcuttur. Hevâyî'nin Nâbî'den çokça etkilendiği ona yazdığı 61 naziresinden anlaşılmaktadır. Nâbî, şairin en çok tanzir ettiği şairdir. Tanzir ettiği gazellerden biri de "görmüşüz" redifli gazeldir.

1. Ehl**-i** sûku**n** **hem hazânın hem** kibârın görmişiz **Biz** iyinü**n de** kemü**n de** kesb ü kârın görmişiz **Çok da** balballan**ma kim** yol ortasında har gibi **Biz nice bin** yosma serhoşun kayarın görmişiz Edrine yolındaki çamura tayanmaz **yine** Semt-i Eflâk'un **nice eşk**in tavarın görmişiz **Bir** şaka i**le eder bin hâne**-i 'ırzı harâb **Ehl-i** câhu**n** **nice** kaşmer köfte-**hârın** görmişiz	5. **Bir** atışda indirir **bin** şeh-nişînün câmını Yosma-gânun beyt-i fuhşa seng-bârın görmişiz **Bir gün eyler** seng-**beste** Tunca ka'rın **cây-gâh** **Sayısız** Varşaklı ser-hoş nâ-bekârın görmişiz Vakf-ı istîcâr **olur** bir bir Hevâyî esterân **Biz bu** yolu**n** hayli **çok** sâhib-katârın görmişiz (G.59)

Beyit sayısı bakımından Nâbî ile aynı olan Hevâyî'nin gazelinin üslup olarak da benzerlikleri fazladır. İlk beyitte, ekler ve bağlaçların kullanımı, Nâbî ile hemen hemen aynıdır. İlk mısradaki "hem hazânın hem" ifadesi, "de de" bağlacı kullanımı, 1. 2. ve 7 beyitlerin "acûz" olan mısraların hemen başında yer alan "biz" ifadesi Nâbî ile aynı şekilde kullanılmıştır. İkinci beytin "sadr" mısraında yer alan "çok da … kim" yapısı Nâbî'den alınmıştır. Hevâyî, Farsça olan bazı kelimeleri Nâbî'den olduğu gibi almak yerine, kelimenin Türkçe karşılığını kullanmıştır. Örneğin, Nâbî'de "hezâran", bî-aded" şeklinde geçen kelimeleri Hevâyî, Türkçe (bin, sayısız) şeklinde almıştır. Nâbî'nin hemen her beytindeki söz dizimi Hevâyî'de de aynı beyit numarasında görülür. Hevâyî'nin 3. ve 5. beytinde bu benzerlik daha fazladır. Nâbî'nin 3. ve 5. beyitlerindeki kelimelerin kullanım yerlerine kadar aynıdır. Kafiye kelimelerinden yalnızca "hâr" kelimesi her iki şairde ortaktır. Hevâyî'nin en belirgin özelliği argo kelimelere

fazla yer vermesidir. Burada da "balbalanma" kelimesi kabadayı, gürültü çıkarıcı anlamında kullanılmıştır. Bütün bu müşterekliklere rağmen muhteva olarak Hevâyî'nin gazeli daha farklıdır. Ortak mazmunlar olsa da görüldüğü üzere daha alaycı bir anlatım ile daha mahallî ve öznel konular işlenmiştir.

1.1.c. Cesârî'nin Naziresi

Asıl adı Hasan olan Benderli Cesârî (ö.1829), 18. asrın sonu ile 19. ilk yarısında yaşamış bir *meydan (saz) şairi*dir. Müezzinlik ve yeniçeri kâtipliği yapan şair, halk şiiri tarzındaki söylemleri ve nazireciliği ile ön plana çıkmıştır. Cesârî'nin büyük şair olarak kabul ettiği iki şairden biri Bâkî, diğeri ise Nâbî'dir. Dîvânı'nın üç yerinde (G.492/6, G.518/6, G.723/2) Nâbî'yi anar. Karşısına çıkacak kişinin Nâbî kadar kudretli olmasını ister:

İstemem nâdân kâmil isterüm bu ‘arsada
Bâkî vü Nâbî ile akrân isen geç karşuma (G.723/2)

Cesârî'nin Nâbî'ye yazdığı nazire beş beyitten oluşmaktadır. Muhteva ve üslup özelliklerinden de anlaşılacağı üzere, Nâbî'den oldukça etkilenmiş bir şairdir.

1. **Biz bu bâğ-ı ‘âlem**ün sad-gül-‘izârın görmişüz Nâle feryâd eyleyen bülbül hezârın görmişüz Neşve-i nâb-ı lebün sâkî bize ‘arz eyleme **Biz nice** keyfiyyet-i ‘aşkun **humârın** görmişüz Gam degüldür mîve-dâr olursa eşcâr-ı kemâl Gül-sitân-ı ‘âlemü**n** tâze **bahârın** görmişüz	Hatt geldükde ‘aceb mi iltiyâm-ı ‘âşıka **Biz** mukaddem ol şeh**ün** ‘izz [ü] vakârın görmişüz 5. Ey Cesârî şi'r-i mevzûn söyler isen yiri var **Çok** kemâlât ehlinü**n biz** nâm-dârın görmişüz (G.340)

İlk beyitte Nâbî'nin "bâğ-ı dehrin" terkibi, Cesârî'de "bâğ-ı âlem" olarak geçer. Nâbî ile aynı olarak mısra başlarında "biz" ve muhtelif yerlerde "nice" kelimesi kullanılmıştır. Kafiye kelimesi olarak "humâr" ve "bahâr" kelimesi Nâbî ile aynıdır. Nâbî gibi dünyanın müsbet ve menfi hallerini gördüğünü söyleyen Cesârî, mahlas beytinde Nâbî'den farklı olarak sözü şairliğine getirir. Şarap gibi ortak mazmunların görüldüğü gazelin hikemî söylemler ile dolu olduğu görülmektedir.

1.1.d. Haşmet'in Naziresi

18. asrın şairlerinden olan Haşmet'in (ö.1768) asıl adı Mehmet'tir. Müderrislik görevlerinde bulunmuş olup daha sonra sürgün edilmiştir. Şairin hamiliğini Koca Ragıp Paşa gibi önemli bir siyaset ve edebiyat adamı üstlenmiştir. Haşmet dîvânında bulunan manzumelerin yaklaşık üçte biri başka şairlere naziredir. Okuyucu, Haşmet dîvânında yer alan 256 gazelden ikisi Farsça olmak üzere 83 tanesinin nazire olduğunu ifade eder. (Okuyucu 1995: 73) Nâbî'nin "inşallah" ve "söylesün" redifli gazellerine yaptığı tahmislerin yanı sıra, "etmeğe değmez" "gelmez" "-enden - edene" "ile" "-dan geç" "imledir" "-a çek" "mı var" "itmektir" "değil midir" ve "görmüşüz" redifli gazellerine yazdığı nazireleri bulunmaktadır.

1. **Bezm-i** câhı**n** **nice** câm-ı zer-nigârın görmüşüz Der-'akab dest-i ferahda inkisârın görmüşüz **Ol**du dâg-ı mâ-sivâ **hem** pertev-i mihr-i Hudâ **Biz** tecellî-zâr-ı 'ışkı**n** nûr u nârın görmüşüz Gerçi pertev-rîz olur ammâ yanar mânend-i mûm İbn-i vakt**in** **çok** çerâg-ı şu'le-dârın görmüşüz Geh hat-âver gâh sâde-rûya dil-dâde gönül 'Âlem-i 'ışkı**n** dahi leyl ü nehârın görmüşüz	5. Bûse-hâh olsam o meh-rûdan **eder** ibrâz-ı hat Nahl-i ümmîdi**n** bu yüzden berg ü bârın görmüşüz **Kâse**-i gerdûnu kim uydurdu devr-i hâhişe **Biz** bir ednâ **sâgar**ın hayl-i **humârın** görmüşüz Her birinden Haşmetâ ma'nâ-yı âhar fehm **olur** Nüsha**-i dehrin** 'aceb nakş u nigârın görmüşüz (G.102)

Nazirenin üslubunda fazla belirgin olmasa da Nâbî'nin gazeli ile bağlantılar görülmektedir. 7 beyitlik gazelde, her ne kadar kelimeler değişmiş olsa da yapı itibariyle muhtevaya, Nâbî'nin gazelinin yön verdiği aşikârdır. Haşmet'in ilk beytin başında dediği, "bezm-i câhın" ile Nâbî'nin "bâğ-ı dehrin" terkibi arasında pek bir fark yoktur. Hemen her nazirede görülen "biz" zamiri Haşmet'de de görülmektedir. Ortak kafiye kelimeleri "inkisâr", "humâr" kelimeleridir. 5. beyit, Neylî'nin "Nahl-i kâmın dahı ne bergin ne bârın görmüşüz " mısraını hatırlatmaktadır. Gazelin muhtevasında Nâbî'nin hikemî söylemlerine benzer ifadeler görülmektedir. Şarap mazmunu Nabî ile benzerdir. Dünyanın olumlu ve olumsuz vaziyetlerinin yanı sıra, tasavvufa ve aşka dair söylemler göze çarpmaktadır

1.1.e. İbrahim Hanîf'in Naziresi

Üskübî İbrahim Hânif (ö.1775), 18. asrın şairlerinden olup müderrislik ve kadılık yapmıştır. Hânif, dîvânında iki beyitte (G.257/5, G.127/6) Nâbî'yi anar. Hanîf'e göre, Nâbî'nin anlatım tarzı hem güçlü hem de ince ve zariftir.

Hanîf edâ-yı şi'ârı o Nâbî merhûmun
Ne iktidâre-i bâzû ne nüktedânlıkdır (G.127/6)

Nâbî'ye hayran olan şair, onun "görmüşüz" redifli gazelini tanzir etmiştir. 5 beyitlik gazelde görüldüğü üzere pek çok ortak yapı göze çarpmaktadır.

1. Gülşen**-i** hüsnü**n** **nice** verd-i 'izârın görmüşüz **Biz bu bâğ-ı 'âlem**in fasl-ı **bahârın** görmüşüz Âhir oldu **pây**mâl-i râh-ı erbâb-ı niyâz **Biz bu** deşt-i nahveti**n** **çok** şeh**süvârın** görmüşüz **Bir humâr**-ı ye'**sile** serşâre-i hicrân olur **Biz bu bezm**-i 'işveni**n** **çok** şîvekârın görmüşüz	Gam mıdır keyfiyyet-i 'aşkınla medhûş olsa dil Kim **bu câm-ı** vuslatı**n** evvel **humârın** görmüşüz 5. Olmadı yek-lehce şi'rinle Hanîf âğâzesi **Bâğ-ı** nazmı**n** 'andelîb-i nâle-kârın görmüşüz (G.163)

Daha evvel diğer nazirelerde sıkça bahsettiğimiz "biz bu" yapısı paralel anlatım bağlamında dikkat çekmektedir. İlk beyitteki "bâğ-ı 'âlem" ile, ikinci ve üçünde beyitte "biz bu … çok/nice" yapısı Nâbî'nin 1. 5. ve 7. beyitlerinde görülmektedir. Kafiye kelimesi olan "bahâr", "süvâr" ve "humâr" ortaktır. Gazelin anlam dünyası; aşk, güzellik, şarap ve etkileri üzerine kurulmuştur. Bazı beytilerde Nâbî'nin hikmetli söyleyişlerinden izler vardır. Son beyitte Hanîf'in şairliği ile övünmesi Nâbî'nin beytilerine nazaran daha farklıdır.

1.1.e. Râsih'in Naziresi

Hayatına dair bilgilerin tartışmalı olduğu Râsih (ö.1731 ?), 18. yüzyıl şairlerinden olup özellikle "üstüne" redifli gazeli ile şöhrete ulaşmış bir şairdir. Râsih, özellikle Nâbî'in Hayriyye'sinden çok etkilenmiştir. Dîvânında yer alan "Defâin" adlı mesnevisinde Nâbî ile benzer ifadelerin varlığını görmekteyiz. Râsih'in Nâbî'den etkilendiği, ona yazdığı beş beyitlik nazireden de anlaşılmaktadır.

1. Ol gülü**n** **bin** dil-hırâş-ı zahm-ı bârın görmişüz **Biz** senün gibiler**ün** bülbül **hezâr**ın görmişüz Sâkî-i **bezmün** n'ola düşsek müdâm ayağına Hadden efzûn **nice câm**-ı **i'tibârın** görmişüz Sünbülistânla muhaşşî gülsitân gör ki sen **Biz** de yârü**n** nüsha-i hatt-ı 'izârın görmişüz	N'ola olsak bende-i halka be-gûş-ı dergehî Ol şehü**n** **biz nice** lutf-ı bî-şumârın görmişüz 5. Râsihün hîç görmedük **biz** böyle bir şi'r-i terin Gerçi kim **çok** nazm-ı pâk ü âb-dârın görmişüz (G.38)

Söyleyiş özellikleri açısından Nâbî'ye benzer ifadeler mevcuttur. "Biz" "bezm" "hezar" "nice" "çok" "-ın" eklerinin kullanım yeri ve "itibar" kafiye kelimesi müşterek yönler sayılabilir. İçerik olarak ikinci beyit ile Nâbî'nin altıncı beyti arasında küçük çapta bir benzerliğin olduğunu söyleyebiliriz. Her iki beyitte de anlatılan kurgu, itibar kaybı hususudur. Mahlas beyti dışında genel olarak işlenen konu aşktır. Bu yönüyle de Nâbî'den farklıdır.

1.2. Vezin, Redif Kafiye ve Üslup Bakımından Zemin Şiir İle Benzerliklerin Olduğu Halde Muhtevada Belirgin Farklılıklar Arz Eden Nazireler

1.2.a. Tırsî'nin Naziresi

Tırsî (ö.1766 ?), 18. asır şairlerindendir. Asıl adı İbrahim olup, hattatlık ve ruznamecilik yaptığı bilinmektedir. Yukarıda bahsi geçen Hevâyî gibi bir hezl şairidir. Dîvânında işlediği konular ekseriyetle gündelik hayata dair bireysel konulardır. Tırsî'nin Nâbî'ye yazdığı nazire 11 beyitten müteşekkildir. Tırsî'yi farklı kılan, yalnızca gazelinin beyit sayısı değildir.

1. Biz bu şehr**ün** kış güni yagmurla karın görmişüz Cümle etfâl**ün** kızaklarla kayarın görmişüz Hîç göz açdurmaz dipi kör odabaşıya müdâm Çec gibi esüp savurman**un** ne kârun görmişüz Açılup lâle gibi dâg-ı derûn oldı bana Hâsılı soguklar**un** vâfir zırârın görmişüz İstesen bir yük kömür dirler bu ne yüz karası Buna kâni' olmayup evden kovarın görmişüz 5. Dostlugı hovardagânun cümle buz üstindedür Kaldırım yeniçerisin**ün** vakârın görmişüz Gabgabı kûtehdür av almaz dimek bühtân olur Mîr-i Burnaz**ın** bu kış sayd u şikârın görmişüz	Rûm ili beygirleri tenbel olur sanma sakın Dobrıca etrâfın**un** eşkin tavarın görmişüz **Bir** kapuya varsa bir âdem eli boş hâdimân Nerdübândan yok aga diyü savarın görmişüz Ardına düşüp zagarlar gibi **eyler** cüst ü cû **Ehl-i** sûkun rûz ü şeb kârın ararın görmişüz 10. Pek iridür karpuzı gerçi bizüm bûstânlarun Mevsiminde Lankan**un** böyle hıyarın görmişüz Tırsiyâ çok çok yelüp gezme otur râhatde ol Sen kılıklı **ehl-i** cerr**ün** **i'tibârın** görmişüz (G.79)

Üslup olarak Nâbî'den izler taşıdığını söylememiz zordur. Görüldüğü üzere Tırsî, muhtevada Nâbî'nin vakur duruşuna karşı daha "alaycı" bir eda ile kendi tecrübelerini aktarmıştır. Yalnızca ilk beyitte kullandığı "biz bu" kalıp ifadesi, "itibarın" kafiye kelimesi ve –ın ekinin kullanımı Nâbî'ye atıf olarak değerlendirilebilir. Tırsî'nin işlediği konular, diğer şairlere nazaran daha bireysel olup bu yönüyle farklılık arz etmektedir. Mahallîleşme akımının etkisiyle gelişen halka yönelim, bu gazelde canlı şekilde görülmektedir.

1.2.b. Ecrî'nin Naziresi

Hayatına dair pek bilgi bulunmayan Ecrî'nin, 18. veya 19. asırda yaşadığı tahmin edilmektedir. Fuzûlî'nin "görüp" redifli gazeline yazdığı naziresi dışında, Nâbî'nin de "görmüşüz" redifli gazeline tanziri mevcuttur.

1. Gülsitân-ı vahdet**in** feyz-i medârın görmüşüz Murg-ı 'Ankâ'yız ki **dehrin** nev-**bahârın** görmüşüz Gonce-i bâğ-ı hakîkat şöyle pinhândır velî Vech-i dil-dâr üzre anı**n** âşikârın görmüşüz Bâde-i 'aşkı ser-â-ser nûş eden 'âşıkların Pâdişâh-ı saltanatda **i'tibârın** görmüşüz Bî-sütûn-ı gamda bî-hûde geçirmiş 'ömrünü **Çok** leb-i şîrîn-i yâr**in** 'aşk-bârın görmüşüz	5. Yûsuf-ı pür-mu'cizâtız gerçi kim dil vermeziz Pîrezen **dehrin** Zelîhâ-yı kibârın görmüşüz **Biz** cemâl-i hüsn-i cânânın bihişt-i vaslına Kim havâs-ı hisse-i tûbâ şecârın görmüşüz Âteş-i Nemrûd'dan havf etmez 'âşık Ecriyâ **Biz** Halîl'in bûsitân-ı gül-'izârın görmüşüz (146. Şiir)

7 beyitlik bu nazire, üslup bakımından Nâbî ile benzer yapılar gösterse de muhteva olarak belirgin farklılıklara sahiptir. "Biz" kelimesi mısra başında kullanılmıştır. "Dehr" kelimesi ve"-in" eklerinin kullanımıyla "bahar" ve "i'tibâr" kafiye kelimesi Nâbî ile ortaktır. Ecrî'nin Neyli, Hevâyî, Tırsî'ye nazaran daha orijinal söyleyişler arayışında olduğunu belirtmemiz gerekir. Gazelin bütününde aşka ve tasavvufa dair düşünceler bulunmaktadır.

1.2.c. Hâtem'in Naziresi

18. yüzyıl şairlerinden Akovalı-zâde Hâtem'in (ö.1755) asıl adı Ahmet'tir. Kendisi Mora'ya yakın Akova'da doğmuştur. Hâtem, bir beytinde Nâbî'nin lakabını kastederek; o "Halep kumaşı" ise, biz de "İstanbul kumaşıyız" diyerek kendini över.

Biz kumâş-ı Sıtanbul'uz Hâtem
Lâf-ı bâf-ı Haleb nenin nesidir (G.46/7)

Hâtem'in 9 beyitlik "görmüşüz" redifli gazeli Nâbî'ye naziredir. Zira mahlas beytinde Nâbî'yi anarak nazire yazdığı şaire saygısını göstermiştir. Gazelde bazı kelime kullanımları Nâbî'yi hatırlatsa da şairin yeni söyleyişler peşinde olduğunu kabul edebiliriz.

1. **Biz** disen erbâb-ı câh**un i'tibârın** görmüşüz Şeh-süvâr-ı himmet**ün** kim dir gubârın görmüşüz Vâsıl-ı cânân olan olsun o bil-dârîlerin Giymedükse örneğin aldık kenârın görmüşüz Ey ser-âmed eyle hasm-ı nâtüvânundan hazer **Biz bu bâğun çok** kedû-ber-ser çenârın görmüşüz Mâye-dârân-ı cihân encâm-ı kâr-âzürdedir Hemçü müflis her nihâl**ün** meyve-dârın görmüşüz 5. Âh-ı cân-sûz ehl-i 'aşkun 'ârız-ı zâtîsidir 'Anberün âteşle ser-penç-i buhârın görmüşüz	Olsa da **dehrün** nizâm-ı hâli nâ-pâyendedir İnkılâb-ı haşmet**ün** leyl ü nehârın görmüşüz Süfre-i mehtâba sığmaz ni'met-i nâ-kevn-i dehr Rûz u şeb yıldız kadar lokma şümârın görmüşüz Şekkerîn şîr-i melâhat tûtî-yi şeh-bâdedir Her diyâr**un** gerçi gûyâsın hezârın görmüşüz Şâ'irânân-ı selef-pes-mândeyiz Hâtem ki biz 'Âlemün **Nâbî** gibi sâmân-şi'ârın görmüşüz (G.53)

Görüldüğü üzere "itibar", "dehr", "biz" gibi birkaç kelime ve "-ın, -un" ekinin kullanımı ile 3. beyitteki "biz bu bâğun çok" söz kalıbı dışında üslup olarak fazla benzerlik görülmemektedir. Bu durum muhtevaya da yansımıştır. Nâbî gibi görmüş geçirmiş bir insan görünümünde olan Hâtem, daha farklı hayaller ile karşımıza çıkmaktadır.

1.3. Vezin, Redif ve Üslubun Zemin Şiir İle Benzer Olduğu, Kafiye ve Muhtevada Farklılıkların Bulunduğu Nazireler

1.3.a Nûrî'nin Naziresi

Hayatına dair malumatın pek az olduğu Nûrî'nin (ö.?) -dîvânından elde edilen verilere göre-19. yüzyılda Manisa dolaylarında yaşadığı sanılmaktadır. Nûrî, Nedim ve Şeyh Gâlib'in dışında bir de Nâbî'ye nazire yazmıştır.

1. Gülşen-**i dehrin** gülerken **nice** derdin görmüşüz Dîdesinde nem dilinde hûn-ı derdin görmüşüz Gülmenin açılmanın encâmıdır dil-hastelik Berg-i sebz-i gülsitân**ın** rûy-ı zerdin görmüşüz Germ u nerm-i zevk u şevk-ı nevbahâr-ı vuslatın Mevsim-i sermâ-yı gamda serd ü berdin görmüşüz	Kalkışan **dehr** ile ugraşmaga elbet yatışur **Bu** cedelgâh-ı fenân**ın nice** merdin görmüşüz 5. Nahl-i ümmîd**in bu bâğ** içre görünce meyvesin Rûzigârın Nûrîyâ **çok** germ u serdin görmüşüz (G.37)

Beş beyitlik bu nazirede Nâbî'nin üslup özelliklerinden izler mevcuttur. İlk beyitte Nâbî "bâğ-ı dehrin" derken Nûrî, "gülşen-i dehrin" demiştir. "Bu", "nice" ve "çok" kelimelerinin kullanımı, Nâbî ile aynıdır. Kafiye kelimeleri Nâbî'den farklıdır. Her ne kadar "-in" eki Nâbî gibi redif olarak kullanılsa da "erd" seslerini kafiye yapması yönüyle farklıdır. Kafiye kelimelerinin muhtevayı daha farklı kılacağı düşünülse de Nûrî, Nâbî gibi hikemî sözler söylemiştir. Nâbî gibi dünyanın birbirine zıt hallerini tecrübe ettiğini söyler.

1.4.Yalnızca Vezin ve Kelime Halindeki Redifin Zemin Şiirle Benzer, Ek Halindeki Redifin, Kafiyenin, Üslup ve Muhtevanın Daha Farklı Olduğu, Farklı Bir Kol Oluşturan Nazireler

1.4.a. Şeyh Galib'in Başlattığı Düşünülen Nazire Kolu

Mahir İz "Yılların İzi" adlı eserinde ünlü Mevlevî şair Şeyh Gâlib'in (1757-1799) "görmüşüz" redifli bir gazeli olduğuna dikkat çeker ve Amasyalı Cûdî[1] (1863-1926) adındaki bir muallimin Gâlib'e nazire olarak "görmüşüz" redifli gibi gazel yazdığını söyler. (İz 1975: 223) Ancak Şeyh Gâlib'in ne Dîvânı'nda (Kalkışım 1992, Gürer 1993, Okçu 1993, Taştan 2012) ne de Hüsn ü Aşk adlı mesnevisinde böyle bir gazele rastlayamadık. Sadece bir mısrada Gâlib şöyle der: "Zevki kederde mihneti râhatda görmüşüz" (G.110/3) Bir de Gâlib'in "görmedik" redifli bir gazeli vardır. Gâlîb'in Nâbî'den etkilendiğini ünlü mesnevisi Hüsn ü Aşk'ı bu yüzden yazdığını hatta mesnevide Nâbî hakkında tezyif edici beyitlerin olduğunu biliyoruz. Gâlib, "pesendim gülsitân-ı şi'r-i Nâbî'dir yine Gâlib" (G.98/9) diyerek aynı zamanda Nâbî'nin şiirlerini beğendiğini ifade eder. Mahir İz'in sehven böyle bir iddiada bulunduğunu söylemek işin kolayına kaçmak olur. Zira elimizdeki veriler de Gâlib'in böyle bir şiiri olduğuna delil olarak kabul edilebilir.

Fâzıl Paşa (1789-1882), 19. yüzyılın şair ve devlet adamıdır. Asıl adı Mehmet olan Fâzıl, aslen Bosnalı'dır. Fâzıl, gazelinden de anlaşılacağı üzere Mevlevî bir şairdir. Fâzıl'ın beş beyitlik gazeli şöyledir:

1. Sâhib-ikbâl**in** kemâl-i i'tilâsın görmüşüz Tâli'i ma'kûs olup âhir fenâsın görmüşüz Çarh-ı gerdûn mihverinde dâ'imâ devrân **ider** Gâh cevrin 'âlemin gâhî safâsın görmüşüz Muhtelifdir meşreb ü mezhebde bu halk-ı cihân Sad-**hezâr ehl-i** vefâ vü bî-vefâsın görmüşüz	Mümkin olmaz kimsenin her re'yi müstahsen ola Pek **çok ehl-i** dâniş**in** sehv ü hatâsın görmüşüz Bâb-ı Mevlânâ'da Fâzıl münzevî ol sıdk ile **Nice** sâhib-**câh** ü iclâl**in** gedâsın görmüşüz (G.113)

Gazel anlatım özelliği bakımından Nâbî'nin gazelinden uzaktır. Belki anlatımı kuvvetlendirmek için kullandığı "çok" ve "nice" kelimelerini benzerlik olarak düşünebiliriz. Redif eki Nâbî'den farklı olarak "-sın" şeklindedir. Kafiye sesinin "â" oluşu da bu farklılıklara eklenebilir. Kafiyenin ve redif ekinin zemin şiirden uzaklaşmış olması şairi, biraz daha Nâbî'nin işlediği konulardan uzak tutmuştur. Yine de Nâbî'nin bir arada kullandığı zıt kavramların Fâzıl'da da aynı şekilde kullanıldığını görmekteyiz. İkinci beyitteki cevr- safa bunun bir örneğidir. Gazelinin bütünün Nâbî'nin gazelindeki gibi hikmetli sayılabilecek sözlerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Şairin Mevlevî olması dikkat çekmektedir. Şeyh Gâlib'ten çokça etkilenen ve onun ölümü üzerine iki tarih manzumesi yazan 19. asır şairlerinden Enderunlu Halîm de (ö.1832 ?) Mevlevî dergâhına yakın bir şair olarak bilinir. Halîm "görmüşüz" redifli gazelinde Gâlib'i hem üstadı hem de şeyhi olarak gördüğünü beyan etmiştir. Gazelin, Nâbî'ye

[1] Cûdî Efendi, Trabzon'un çeşitli kuruluşlarında öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. İranlılar için açılan Mekteb-i Nasıri'de, Fransızlara ait Firerler Mektebi'nde, Rum ve Ermeni mekteplerinde, kapanıncaya kadar Askeri Rüştiye'de bazen yöneticilik ve bazen öğretmenlik görevlerinde bulunmuştur. Okullarda yöneticiliği yanı sıra Türkçe, Farsça, Arapça, Tarih, Kıraat gibi dersler okutmuştur. Kaynak: http://cudibey.meb.k12.tr Ersişim Tarihi: 05.01.2016

mi yoksa Gâlib'e mi nazire yazıldığı hususunu tartışmak için manzumeyi üslup ve muhteva bakımından incelemek gerekir.

1. Zîr-i zülfünden ki çün ol rûyı bâhir görmüşüz Gamla âlûd olmuşuzdur zevkı nâdir görmüşüz **Pek de** türk ü tâz it**me** esb-i nahvetle begim Sen gibi çok bî-mahabbet **biz** bahâdır görmüşüz Bak hele sen âsiyâ-yı teng-i çeşme ey gönül **Biz hezârân** mukbil ü nâdân u kâfir görmüşüz Kim demiş agyâr ile hem-**bezm** ü âgûş oldıgın Dâ'ima ol tıfl-ı nâzı hûb u tâhir görmüşüz	5. Sâkî de ger ketm iderse sâgarı gam yok bize Gerdiş-i eflâkı baht-âsâ mugâyir görmüşüz Varlıgın bu dehri kayd itmez dil-i nâ-şâdımız **Bu** cihân içre gedâ vü bâyı hep bir görmüşüz Himmetin iste Halîm ol **Gâlib**-i pür-himmetin Kim anı **hem** şeyh u **hem** üstâd-ı mâhir görmüşüz (G.36)

Halîm'in 7 beyitlik bu gazelinde Gâlib'i anması tesadüf değildir. Zira Tahirü'l- Mevlevî, yazılan tanzirin "sonunda asıl eser sahibine karşı hürmetkâr bir lisan" kullanıldığını belirtir. (Olgun, 1973: 144) Gazelin kafiyesinin "ir" olması ve ek olan redifin bulunmaması, Nâbî'yi tanzir fikrine soğuk bakmamıza sebep olsa da metnin içindeki bazı unsurlar Nâbî'yi hatırlatmaktadır. "Biz" kelimesinin kullanımının yanı sıra üçüncü beyitteki "biz hezârân" ifadesi Nâbî'nin ikinci beyti ile aynıdır. Gazelde "görmüşüz" redifinin anlamı da çoğu beyitte Nâbî'nin kast ettiği anlamdan farklıdır. Nâbî "görmüşüz" kelimesini, "görmüş geçirmiş", "feleğin çemberinden geçmiş" anlamında kullanarak ilgili konuda tecrübeli olduğunu belirtir. Oysa Halîm, kelimeyi daha basit anlamda ele almıştır.

Enderunlu Halîm gibi, Muallim Cûdî de yazdığı "görmüşüz" redifli gazelinin mahlas beytinde Gâlib'i anar. Cûdî'nin 7 beyitlik bu gazeli, Saadettin Nüzhet Ergun'un (ö.1946) "Saz Şairleri" adlı eserine konulması için Mahir İz tarafından verilmiştir.

1. Meh cebînler seyredip giysû-yı hamler görmüşüz Şâmlar şebler geçirmiş subh-demler görmüşüz Yokladık yoktı yerinde şemme-i bûy-ı vefâ **Biz bu** gülşende **hezârân** gonca femler görmüşüz Kûy-ı tecride nigâristân-ı Çin'den geçmişiz Hey ne dilkeş dilrübâ dilber sanemler görmüşüz Bezm ü rezminden geçip İskender ü Dârâ'ların Sernigûn olmuş âlemler câm-ı Cemler görmüşüz	5. Hep geçen mecrûh geçmiş bu güzergehten meğer Nakş-ı pây-i evvelin üstünde demler görmüşüz Yaptığın yâra döner bir gün yapar ağyâra Etmeyiz inkâr devrandan keremler görmüşüz Görmedik Cûdî sarîr-i hâme-i **Gâlib** gibi Gerçi çok şi'r-i Nevâyî'ler rakamlar görmüşüz (Ergun 1945: 1090)

Cûdî, özellikle ikinci beyitte kullandığı ifadeler ile Nâbî'yi hatırlatmaktadır. Hem Halîm'in hem de Cûdî'nin aynı redifli gazelde Gâlib'i anması, Gâlib'in Nâbî'ye bir naziresinin olduğunu gösterir. Muhtemeldir ki Gâlib'in yazdığı iddia edilen nazire gazel, mecmualar arasından gün yüzüne çıkarılmayı beklemektedir.

Mahir İz'in de (1895-1974) Mustafa Seyyid Sutüven (1908-1969) ile müşterek yazdığı 9 beyitlik "görmüşüz" redifli bir gazeli vardır. 1935 tarihinde Edremit'de Köylüler Pazarı'nda yazılan gazelin "Şeyh Gâlib'e nazire" olarak kaleme alındığı belirtilmiştir. Üslup ve muhteva bakımından Cûdî'nin gazeline göndermeler vardır.

1. **Biz** mugeylanzâr-ı hicran**dan keremler** görmüşüz Bûstân-ı vasldan bir çok nedemler görmüşüz (Mâhir) Geh gubâr-ı pâyimiz encüm, gehi biz hâk-i pây Taclar üzre basup hâk-i kademler görmüşüz (Seyyid) Bîm ü ümmidlerle olmuş perverişyâb-ı hayâl Münharif lağzîde-pâ birçok **sanemler** görmüşüz (Mâhir) Nola ger kıldıysa ol tersâ niyâz-ı vaslı red Gam mıdır bizler nice len'ler felem'ler görmüşüz (Seyyid) 5. Olmadık biz gerçi sîrâb-ı zülâl-i vuslatı Redden îmâya mûsil bezm-i **Cemler** görmüşüz (Mâhir)	Nidelim yevm-i naîmi kim reh-i dûzahda biz Asrlar hükmünde ân-ı muğtenemler görmüşüz (Seyyid) **Görmedik** görmüşlerin fecr-i rehâ-bahşâsını Âsumân-ı neşvede birçok **demler** görmüşüz (Mâhir) Bir gönül yakmış ve sû sevk eylemiş çeşmânına Dün hat-ı Seyyidde âteş üzre nemler görmüşüz (Seyyid) Görmüşüz ya görmemiş seyyân olur çeşmânıma Zâr ile mâdemki Mâhir bunca gamlar görmüşüz (Mâhir) (İz 1975: 248)

Cûdî naziresi ile âdeta başka bir kolun öncülüğünü üstlenmiştir. Cûdî'nin gazeline Muhyî mahlaslı 20. asır şairlerinden Mevlevî Muhyiddin Raif Bey (1880-1955) (daha sonra Yengin soyadını almıştır) bir nazire yazar. Nazire, vezin kafiye ve redif yönüyle Mahir- Seyyid ve Cûdî'nin gazeli ile aynıdır.

Gâlib'in gazeline Cûdî, Cûdî'nin gazeline Tâhirü'l- Mevlevî, Mahir-Seyyid ve Muhyiddin Raif Efendi, Muhyiddin'in gazeline de Su'ûdu'l- Mevlevî bir nazire yazmıştır. Gâlib'in tanziri elimizde olmadığı için üslubu ve muhtevası üzerine yorum yapamıyoruz. Ancak gazellerin tamamının vezni; fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün olup kafiye ve redifleri aynıdır. Kelime kadrolarında ve bazı söylemlerde büyük benzerlikler görülmektedir. Muhyî'nin Cûdî'ye yazdığı 8 beyitlik nazire şöyledir:

1. Biz ne Rüstemler, ne Sâm u Güstehemler görmüşüz Sâgarından ayrılıp göçmüş ne **Cem**ler görmüşüz **Subh**a benzer bin **şeb**-i mihnet temâşâ eyleyip Leyl-i **târ**ı andırır çok **subh-demler** görmüşüz Bir fezâ-yı bî-tenâhî-i mahabbettir ki dil Anda yer yer âsmân-ı müntecemler görmüşüz Yâdigâr-ı yâr bilmiş, etmişiz hüsn-i kabûl Yârdan ümmîd edilmez çok sitemler görmüşüz	5. Eşkimiz mey, nâlemiz ney, şem'imiz âh-ı münîr Var ol ey hicran şebi, senden **keremler** görmüşüz Çok mu pâ-bûsiyle olsa pâyemiz reşk-i semâ Basdığı hâke sücûd eyler **sanemler** görmüşüz Herbiri olmuş kefen eshâbının iclâline **Biz** cihânda **ser-nigûn olmuş âlemler** görmüşüz **Görmedik** bir **hâme** Muhyî, kilk-i i'câzın **gibi** Uçlarından gerçi **kan** damlar kalemler görmüşüz (İz, 1975: 224)

Kelime kadrosu ve anlatım tarzıyla Cûdî'nin gazeli ile benzerlikler taşımaktadır. İlk beyitte dile getirilen İranlı kahramanları görme fikrinin Cûdî'nin dördüncü beytinden alındığı aşikârdır. Kafiye kelimeleri olan "Cemler, subh-demler, keremler, sanemler" Cûdî ile aynıdır. Yalnızca kelime değil "ser-nigûn olmuş âlemler" ifadesinde de görüldüğü üzere uzun tamlamalar da Cûdî'den alınmıştır. Mahlas beytinde mısra başında ve sonunda geçen "görmedik" ve "biz" kelimeleri de aynı şekilde kullanılmıştır. Kafiye kelimelerinin çoğunun benzer oluşu muhtevanın da yer yer örtüşmesine sebep olmuştur. Şarap, put, saç, kalem ve kan mazmunu Cûdî ile benzerdir.

Asıl adı Mehmet Su'ûd olan aynı dönemin hattat şairlerinden Su'ûdu'l- Mevlevî de (1882-1948) "üstâd-ı sühan Muhyiddîn Râif Bey Efendi'ye pey-revlik" başlığını taşıyan 9 beyitlik bir nazire kaleme almıştır.

1. ‘Âlem-i ‘ibretde bilsen **biz ne demler** görmüşüz Hande-i mestâneler eşk-i nedemler görmüşüz Hûşyârânız bu bezm-i **ser-nigûn-** peymânede La’l-gûn zehr-âbeler gül-reng semler görmüşüz Bir avuç toprakla iskât eylemişdir rûzgâr Gayz ü âteş püskürен binlerce femler görmüşüz Ser-be-ser gelmiş perîşânlık hevâ-dârânına Öyle gözler öyle zülf-i ham-be-hamler görmüşüz 5. Çâk çâk-ı zahm-ı hecriz ibtilâ timsâliyiz Âh gayr-i kâbil-i ta’dâd elemler görmüşüz	Eyleriz hâlâ temennî ni’met-i dîdârını Biz ki bir dil-ber yüzünden **çok sitemler** görmüşüz Mahrem-i esrâr-ı yârız şâh-râh-ı ‘aşkda Ehline Beytü’l-Harâm olmuş haremler görmüşüz Bî-sükûn olsak becâdır fart-ı hayretden Su’ûd Dîde-i nâdîde-i cânânda nemler görmüşüz Pey-rev olmak **Muhyî-i Üstâd’a** cidden müstahîl Bahs-i taklîdinde lâl olmuş **kalemler** görmüşüz (G.17)

Su’ûd, Nâbî’nin “olaydım” redifli gazeline bir nazire yazmıştır. Burada dikkat çeken unsur nazire yerine “taklid” kelimesini kullanmıştır. Bu gazel, muhteva ve üslup olarak Nâbî’nin gazelinden uzaktır. Kullanılan kelimeler ve bazı mazmunlar, üstadı olarak gördüğü Muhyî ile ortaktır.

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde bulunan T.9387 numaralı Suûdü'l-Mevlevî hatlı yazma dîvânın 62b sayfasında Tâhirü’l- Mevlevî’nin (Tahir Olgun, 1877-1951) bizzat yazdığı “görmüşüz” redifli gazel yer almaktadır. Zamanın meşhur hattatlarından Su’ûdü'l-Mevlevî çok yakın arkadaşı Tâhirü'l-Mevlevî'nin dîvânını istinsah etmiş, daha sonra Tâhir Dede burada olduğu gibi dîvânda boş bırakılan bazı sayfalara ilave şiirlerini eklemiş, bir süre sonra da eser Üniversite Kütüphanesine hediye edilmiştir. Beş beyitten müteşekkil, mahlas beyiti olmayan bu gazelde bazı üslup özellikleri Su’ûd’un gazeli ile benzerdir.

1. **Biz ne** âlemler ne âdemler ne **demler** görmüşüz Gıbta-i Rûhü’l-kudüs pâkîze demler görmüşüz Girmişiz mahrem-serây-i feyz olan nâdîlere Encümenler parlatır merd-i etemler görmüşüz Biz o meclislerde 'aşk-i mâsivâ-sûzân ile Mahv-i hestî eylemiş âlî-himemler görmüşüz	Ehl-i irfân maksad-ı aksâ bilirken yokluğu Şimdi varlık vehmine düşmüş 'ademler görmüşüz 5. Ah o bezm-i şevk-i nûr-â-nûrdan ayrılmışız Hasretinden dilde pek müz'ic **elemler** görmüşüz Tâhir[2]

Yahya Kemal (1884-1958), *eski şiirin rüzgarıyla* da manzumeler kaleme almıştır. Sanatkârı, kimi kaynaklar son dîvân şairi olarak kabul eder. Yazdığı “görmüşüz” redifli beş beyitlik gazel, bazı kaynaklarda Nâbî’ye nazire şeklinde geçer. (Güldürmez, 2015: 1169) Mazıoğlu (1994: 83), bu konuyla alakalı şöyle bir tespitte bulunur: “İki gazelin muhtevalarında bir yakınlık bulunmamakla beraber, Yahya Kemal, görmüş geçirmiş Nâbî’nin tavrıyla gazeline başlayarak şiirinin etkisini güçlendirir.” Bahârâbâd başlığını taşıyan gazel, kanaatimizce Nâbî’ye yazılmış bir tanzir değildir.

[2] İlgili yazma metin Prof. Dr. Ahmet Atilla Şentürk Hocamız tarafından okunarak, tarafımıza ulaştırılmıştır.

1. Hayli **şeb** encümden efzun **câm-ı Cem'ler** görmüşüz **Bezm-**i meyden sonra **subh-ı** muhteşemler görmüşüz **Hüsn ü aşk** iklîminin feyziyle sermest-i bahâr Reng ü bû eksilmeyen Bâğ-ı İrem'ler görmüşüz **Mey'**le Hâfız **ney**'le Mevlânâ'yı tezkâr eyleyen Pür-terennüm kişver-î **Rûm ü Acem'ler** görmüşüz	Şûh Şîrin'ler yüzünden dağ delen Ferhâd'lar Aslıhan'lardan yanan Âşık Kerem'ler görmüşüz 5. Zikre lâyık bahsi ancak zevkidir ömrün Kemâl Gerçi tâli'den nihâyetsiz **sitemler** görmüşüz (Beyatlı 2008: 51)

Gazeli, Gâlib'in başlattığı kol içerisinde düşünebiliriz. Zira Cûdî'nin gazeli ile vezin, kafiye, redif, mazmun, muhteva noktasında benzerlikler göstermektedir. İlk beyitteki "câm-ı Cem'ler" terkibi, Acem'e dair ifadeler, Gâlib kolunda olan şairlerin en çok kullandığı mazmundur. Yine kullanılan diğer kelimeler bu iddiayı güçlendirmektedir. Kemal'in Mevlânâ ve Hüsn ü Aşk'tan söz etmesi Gâlib koluna dâhil edilmesi için en kuvvetli nedendir.

Diyebiliriz ki Nâbî'nin gazeli dışında bir de "-em ler görmüşüz" şeklinde yeni bir kol oluşmuştur. Redifi ilk kullanan şairin Nâbî olduğunu biliyoruz. Ancak Gâlib'in ikinci bir nazire kolu başlattığı kanaatintediyiz.

1.4.b. Şeyh Gâlib Kolu İçerisinde Değerlendirilebilecek Diğer Nazireler

Bu kolun bazı özellikleri ile ortak unsurlara sahip olduğunu düşündüğümüz gazeller Fennî, Edîb Harâbî ve Sâdık Zîver'e aittir.

Fennî (1850-1918) asıl adı Mehmed Said olup Yozgat'ta doğmuştur. Yurdun çeşitli yerlerinde memurluk yapmıştır, hat ve edebiyat dersleri vermiştir. Fuzûlî, Bâkî, Nedim ve Nâbî'ye tahmis ve nazireler yazmıştır. Fennî'nin "görmüşüz" redifli 9 beyitlik gazeli şöyledir:

1. Biz ne ihvândan ne devrândan vefâlar görmüşüz Rûzgâr-ı bî-mürüvvetten cefâlar görmüşüz Vurmamışken el Züleyhâ-yı zemânın zeyline Yûsuf-âsâ sicne düşmüş iftirâlar görmüşüz Ol kadar tahmîl-i men etmekte kim dünyâ biz Sâyesinde kâm alıp güyâ safâlar görmüşüz Hiç birinde bulmadık bir şemme-yi sıdk u vefâ Biz felekte türlü türlü âşinâlar görmüşüz 5. Şâm-ver u hıtta-yi hüsnün temâşâ etmişiz Dil- rübâlar dilber-i 'âlem-behâlar görmüşüz	Retk u fetk-i dehr ile uğraşmışız tûl-i zamân Çilekeşler çileler müşkül-küşâlar görmüşüz Gerçi çok âfetle hem-bezm-i safâ olduksa da Her birinden başka başka bin belâlar görmüşüz Rengini beyhûde mi tahvîl kıldı mûy-ı ser Dâr-ı gurbette husûsâ ibtilâlar görmüşüz Yokdur ammâ hiç birinde Fenniyâ reng-i bekâ Cennet-âsâ gülşen-i nüzhet-fezâlar görmüşüz (G.150)

19. asır şairlerinden Ahmed Edîb Harâbî Baba, (1853-1917) Alevi- Bektaşî geleneğine bağlı bir şairidir. Baş kısmında eksiklik bulunan "görmüşüz" redifli beş beyitlik gazeli "mirasyedi Ziya Bey için" yazılmıştır. Nâbî'den izler taşımamakla birlikte, kafiye kullanımı itibariyle Gâlib kolundaki gazellere daha çok benzemektedir.

1. Gerçi muzlim yerde kaldık ey Ziyâ Hâlbuki biz çarhda pek çok Ziyâlar görmüşüz Zât-ı ‘âlîniz gibi ‘ırz ehli hem vicdânı pâk Dilber-i nâzik edâlar mehlikâlar görmüşüz Bezmimizde sâkî-i gül çehreler var idi Her gece tâ subha dek zevk u safâlar görmüşüz	Bir pula muhtâc u ac u bî-’ilâc kalmış olan Servet ü sâmâne mâlik âgniyâlar görmüşüz 5. Böyle söylersin Edîb tahattur eyle kim[3] Gayrı geç reftârdan hayli belâlar görmüşüz (324. Şiir)

Gâlib kolunda, genel olarak kafiye “em” iken Fennî ve Edib’de “â” kafiye sesi kullanılmıştır. Muhteva olarak da oldukça farklı mazmun ve hayaller görülmektedir.

19. asrın Mevlevî şairlerinden Ahmet Sâdık Zîver Paşa (1793-1861) bir devlet adamıdır. Şeyh Galib’in sütoğlu olduğu ve Mevlevîlerin himayesinde yetiştiği bilinmektedir. Zîver’in gazelini Gâlib’in başlattığı düşünülen nazire koluna dâhil edebiliriz. Zîver, Nâbî’nin “imdedir” redifli gazelini tahmis etmiştir. Yazdığı “görmemiş” redifli gazelinin, Nâbî’nin gazeli ile biçim ve içerik yönüyle bir benzerliği görülmemektedir. Diğer gazellerden farklı olarak Muzârî bahrinin Mefûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün kalıbı ile yazılmış olup ek halindeki redif ve kafiyenin de zemin şiirden farklı olduğu görülür. Gâlib kolunda yer alan manzumelerde görülen son beyitlerde Mevlâna’yı yâd etme bu gazelde de görülmektedir.

1. Merd-i vakûru bister-i hiffetde görmüşüz Ol dîde-i basîreti gafletde görmüşüz Âyîne-i mecâzda şeyhim hakîkati Bir hüsn-i şâb-ı emrede hayretde görmüşüz Biz cem‘ ü farka bir nigehe dikkat eyleyüp Çeşm-i âşinâ-yı vahdeti kesretde görmüşüz Nakd-ı visâle defter-i dilde bakılmadan Derd ü gamın hisâbını firkatde görmüşüz	5. Devr-i ‘acîb göstereli gerdiş-i felek Evc-i dili hazîz-i felâketde görmüşüz İtmez nazar ‘adâvete mirrîh-i gamzesi Zîver ol mâhı burc-ı muhabbetde görmüşüz İtdin gubâr-ı dergeh-i Mollâyı tûtiyâ Kim nûr-ı cânı ol der-i devletde görmüşüz (G.130)

1.5.Yalnızca Kelime Halindeki Redifin ve Kafiyenin Zemin Şiirle Müşterek Olduğu, Ek Halindeki Redifin, Vezin, Üslup ve Muhtevanın Zemin Şiirden Farklı Olduğu Şiirler

1.5.a. Garîbî’nin Naziresi

18. asır şairlerinden Garîbî, (1755-1818) asıl adı Yusuf olup aslen Erbil’lidir. Âmâ olduğu bilinmektedir. Şiirlerinde Fuzûlî ve Nâbî’den izler vardır. Garîbî’nin “görmüşüz” redifli 9 beyitlik gazeli, biçim özellikleri, üslup ve muhteva bakımından Nâbî’nin gazelinden oldukça uzaktır. Gazel, muzârî bahrinin Mefûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün kalıbı ile yazılmıştır.
Kafiye sesi olan “âr” ve kelime halindeki redif olan “görmüşüz” redifi Nâbî ile aynı olup ek halindeki olan redif “-i” sesi zemin şiirden farklıdır.

[3] Bu mısrada vezin problemi vardır.

1.Devr-i ruhunda tâze hat-ı yâri görmüşüz Gül dâmeninde nîşter-i hârı görmüşüz Hatt içre 'ârızı mey-i gül-gûna benzemez Fasl-ı bahâr 'işret-i gül-zârı görmüşüz Geh pîç ü tâb-ı kâkül ü geh çîn-i zülfde Ârâm-gâh-ı hâtır-ı efkârı görmüşüz Hengâm-ı fırsatında içer kanı su gibi Mekr-i rakîb-i zâlim-i gaddârı görmüşüz 5. Cânın sakındır ugrama ol semte el-amân Ey dil belâ-yı gamze-i hûn-hârı görmüşüz	Hattı gelince mühre-i mûm oldı 'âkıbet Çok sâde-rûy-ı şûh-ı sitem-kârı görmüşüz Salsun bu gün de zülfüni mâh-ı cemâline Bizler hezâr kerre şeb-i nârı görmüşüz Kimse bu yolda olmadı rüsvâ bizim gibi Zencîr-i 'aşka nice giriftârı görmüşüz Yûsuf-misâl zâde-i tab'-ı Garîbîye Şevk-i talebde cûş-ı harîdârı görmüşüz (G.106)

2. Görmüşüz Redifli Gazele Yazılan Tahmisler

Beşleme anlamına gelen tahmis, bir şairin, başka bir şairin gazel yahut kasidesindeki beyitlerin üzerine, aynı vezin, redif ve kafiyede üçer mısra ekleyerek oluşturduğu manzumelerdir. Şairin, kendi gazeline veya kasidesine üçer dize ekleyerek oluşturduğu şiirlere de muhammes denir. Tahmislerde eklenen mısraların temel alınan şiirle, üslup ve muhteva bakımından uyumlu olması gerekir. Tahmisler de aslında birer nazire olarak kabul edilmektedir. Bir şaire tahmis yazmak -nazirede olduğu gibi- o şairin üstün olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Tahmis yazmak, nazire yazmaktan daha zordur.

Nâbî'nin "görmüşüz" redifli gazeline tespit edebildiğimiz kadarıyla üç tahmis yazılmıştır. Bunların yanında bir de Gâlib'in başlattığı düşünülen nazire kolunda bulunan Yahya Kemal'in görmüşüz redifli gazeline Veysel Öksöz tarafından bir tahmis yazılmıştır. Tahmisler zaten zemin gazelin sahip olduğu bütün biçim ve muhteva özellikleri taşıdığı için yalnızca matla ve makta beyitlerini paylaşmak yeterli olacaktır.

2.1. Nâbî'nin Gazeline Yazılan Tahmisler

2.1.a. Neylî'nin Tahmisi

Aynı zamanda Nâbî'nin "kalmamış" ve "gelmez mi" redifli gazellerini de tahmis eden Neylî, yazdığı nazirenin yanında bir de tahmis yazmıştır. Ancak bu tahmis tamamlanmamıştır. Yalnızca ilk dört beyit tahmis edilmiş olup son üç beyti tahmis edilmemiştir. Mahlas zikredilmemiştir.

1. Geh bu bezmin câm-ı vasl-ı hoş-güvârın görmüşüz Mübtelâ-yı hecr olup gâhî humârın görmüşüz Rûzgârın hâsılı her gûne kârın görmüşüz *Bâg-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz* *Biz neşâtın da gamın da rûzgârın görmüşüz*	4. Rif'at ile ursa cüftî dâmen-i eflâke dest Olma gırre kasr-ı câhı eyleyüp cây-ı nişest Kim idüp bir dem revâk-ı tâk-ı vâlâsın şikest *Bir hurûşıyla ider bin hâne-i ikbâli pest* *Ehl-i derdin seyl-i eşk-i inkisârın görmüşüz* (Tah.8)

2.1.b. Şâkir'in Tahmisi

Asıl adı Hüseyin olan Şâkir (ö.1745) 18.yy şairlerindendir. Müderrislik yapmıştır. Tarih manzumeleri ile ön plana çıkmıştır. Şâkir, Nâbî'nin gazelinin beş beytini tahmis etmiştir. Nâbî'nin gazelinin 4. ve 6. beyitleri tahmis edilmemiştir Tahmis edilen beyitlerin sırası da

değişmiştir. Nâbî'nin gazelindeki 2. beyit Şâkir'de 4. sırada görülmektedir. Birinci beyitte yapılan tahmiste 3. mısrada kafiye bozukluğu göze çarpmaktadır.

1. Biz sipihrün gerdiş-i nâ-ber karârın görmüşüz Hem-ser-i mihr ü mehün encâm-ı kârın görmüşüz Gülsitân-ı 'âlemin çok derd ü **hazin** görmüşüz *Bâğ-ı dehrün hem hazânın hem baharın görmüşüz* *Bir neşâtun da gamun da rüzgârın görmüşüz*	5. Şâkirâ ber muktezâ-yı hükm-i mizân-ı tezâd Muttasıl birbirine vabestedir naks u ziyâd Böyledir âyin-i 'işret-hâne-i kevn ü fesâd *Kâse-i deryüzeye tebdîl olur câm-ı murâd* *Biz bu bezmün Nâbiyâ çok bâde-hârın görmüşüz* (Tah.4)

2.1.c. Nihâlî'nin Tahmisi

18. asırda yaşamış Nihâlî'nin (ö.1772) asıl adı Mehmed 'tir. Aynı zamanda Nâbî'nin akrabasıdır. Yazdığı tahmis, Şefkat Tezkiresi'nden alınmıştır. Nâbî'nin gazelinin altı beyti tahmis edilmiş olup 6. beyit tahmis edilmemiştir. Nâbî'nin gazelindeki dördüncü beytinin ilk mısraı, Nihâlî'de farklıdır.

1. Gül-sitân-ı 'âlemin biz berg ü bârın görmüşüz Her çemenzârın nice serv-i çenârın görmüşüz Hem gülün hem goncasın hem hârzârın görmüşüz *Bâg-ı dehrin hem hazânın hem bahârın görmüşüz* *Biz neşâtın da gamın da rûzgârın görmüşüz*	6. Hüzn eder dil-hâhı üzre olmadan 'âlemde şâd Meclis-i gamnâk eder sâkî-i devr-i neş'e-zâd Germ-bâzârdan Nihâli serd eder dest-i kesâd *Kâse-i deryûzeye tebdîl olur câm-ı murâd* *Biz bu bezmin Nâbiyâ çok bâde-hârın görmüşüz* (Kılıç 2005: 147)

2.2. Yahya Kemal'in Gazeline Yazılan Tahmis

20 asrın dîvân şairlerinden Veysel Öksüz (1927-1993) aslen Konyalı'dır. Mevlana'ya dair yaptığı çalışmalar ile tanınmaktadır. Veysel Öksüz, Yahya Kemal'in "görmüşüz" redifli 5 beyitlik gazelini tahmis etmiştir. Dolayısıyla iddia edilen aksine Nâbî koluna değil, Mevlevî kolu diye de adlandıracağımız Gâlib koluna dâhil olmaktadır.

1. Rengi yâkut lemsi âteş gonce femler görmüşüz Yâre dert ağyâre dermân çok sanemler görmüşüz Mest olur yâdıyla yârân özge demler görmüşüz *Hayli şeb encümden efzûn câm-ı Cemler görmüşüz* *Bezm-i Cem'den sonra subh-ı muhteşemler görmüşüz*	5. Gül niyaz eylerse âşık andelîb olmaz mı lâl Keşf-i esrâr eylemek ey dil mehabbetsiz muhâl Aşkı anlatmazsa Öksüz bunca tahmîs kîl ü kâl *Zikre lâyık bahsi ancak zevkıdır ömrün Kemâl* *Gerçi tâli'den nihâyetsiz sitemler görmüşüz*[4]

Sonuç

Ele aldığımız 22 görmüşüz redifli gazel ve 4 tahmisten çıkarılacak en önemli sonuç; Nâbî'nin çağdaşlarına ve haleflerine tesirinin ne kadar geniş kapsamlı olduğudur. Bazı şairler, Nâbî'nin "görmüşüz" redifli gazelini tahmis ve tanzir etmiş, bazı şairler de bir Şeyh Gâlib kolu oluşmuştur. Ancak Gâlib'in de Nâbî'ye nazire yazdığını düşünürsek her halükarda Nâbî'nin dolaylı yoldan tesiri olmuştur. Gâlib'in naziresi, kaynaklarda görülmese de bazı şairlerin naziresinde mahlas beytinde Gâlib'i yâd etmesi böyle bir şiirin kesin olarak var olduğunu göstermektedir. Dikkat çeken bir diğer husus Mevlevî şairlerin bu redifte gazel yazmasıdır. Bunu Gâlib'in tesirine bağlamak gerekir. Kaynaklarda Nâbî'ye nazire yazdığı belirtilen Yahya

[4] http://www.urfa1.com, Erişim tarihi: 25.02.2016

Kemal, aslında Gâlib'e nazire yazmıştır. Bir beytinde Hüsn ü Aşk'tan söz etmesi tesadüf değildir. Ele alınan nazirelerin bazı özelliklerini şöyle özetleyebiliriz.

Şairler	**Yaşadığı Dönem**	**Gazelinin Beyit Sayısı**	**Gazelinin Redifi**	**Gazelinin Kafiyesi**	**Gazelinin Vezni**	**Müşterek Bazı, Yapı Kelime ve Mazmunlar**	**Mahlas Beyitte Saygı İfadesi**	**Dahil Olduğu Nazire Kolu**
Neylî	18.yy	5	-ın görmüşüz	-âr	3xfâilâtün 1xfâilün	-ın ekleri, biz, bu, dehr, humâr, şarap, bezm, rûzgâr		Nâbî
Hevâyî	17.yy sonu-18.yy başı	7	-ın görmüşüz	-âr	3xfâilâtün 1xfâilün	Hem hem, hazân, biz, biz bu, çok da, nice, ile eder bin hâne, ehl, -hâr		Nâbî
Cesârî	18.yy sonu-19.yy başı	5	-ın görmüşüz	-âr	3xfâilâtün 1xfâilün	Biz bu, humâr, nice, bahâr, çok, -ın, -un ekleri		Nâbî
Haşmet	18.yy	7	-ın görmüşüz	-âr	3xfâilâtün 1xfâilün	Bezm, nice, -ın ekleri, biz, humâr, dehr		Nâbî
İbrahim Hanîf	18.yy	5	-ın görmüşüz	-âr	3xfâilâtün 1xfâilün	Biz bu, bâğ-ı, nice, -in ekleri, çok, bezm, süvâr, humâr, câm,		Nâbî
Râsih	18.yy	5	-ın görmüşüz	-âr	3xfâilâtün 1xfâilün	Biz, bin, hezâr, ın ekleri, bezmin, nice, câm, itibâr, çok		Nâbî
Tırsî	18.yy	11	-ın görmüşüz	-ar	3xfâilâtün 1xfâilün	-ın, ün ekleri, itibâr		Nâbî
Ecrî	18 veya 19. yy	7	-ın görmüşüz	-ar	3xfâilâtün 1xfâilün	Dehr, -in ekleri, biz, çok		Nâbî
Hâtem	18.yy	9	-ın görmüşüz	-ar	3xfâilâtün 1xfâilün	Biz, biz bu bağın, -ın ekleri	Nâbî	Nâbî
Nûrî	19.yy	5	-in görmüşüz	-erd	3xfâilâtün 1xfâilün	Dehr, nice, -ın ekleri, bu, bâğ		Nâbî
Fâzıl Paşa	19.yy	5	-sın görmüşüz	-â	3xfâilâtün 1xfâilün	-ın ekleri	Mevlana	Şeyh Gâlib
Enderunlu Halîm	19.yy	7	görmüşüz	-ir	3xfâilâtün 1xfâilün	Biz hezârân, bezm, hem hem	Şeyh Gâlib	Şeyh Gâlib
Cûdî	20.yy	5	-ler görmüşüz	-em	3xfâilâtün 1xfâilün	Biz bu, hezâran	Şeyh Gâlib	Şeyh Gâlib
Tâhirü'l-Mevlevî	20.yy	5	-ler görmüşüz	-em	3xfâilâtün 1xfâilün	Su'ûdu'l-Mevlevî'nin gazeli ile benzerlikler gösterir.		Şeyh Gâlib
Mâhir-Seyyid	20.yy	9	-ler görmüşüz	-em	3xfâilâtün 1xfâilün			Şeyh Gâlib
Muhyî	20.yy	8	-ler görmüşüz	-em	3xfâilâtün 1xfâilün			Şeyh Gâlib
Su'ûdu'l-Mevlevî	20.yy	9	-ler görmüşüz	-em	3xfâilâtün 1xfâilün		Muhyî	Şeyh Gâlib
Yahya Kemâl	20.yy	5	-ler görmüşüz	-em	3xfâilâtün 1xfâilün			Şeyh Gâlib
Fennî	20.yy	9	-lar görmüşüz	-â	3xfâilâtün 1xfâilün			Şeyh Gâlib

Edîb	19.yy	5	-lar görmüşüz	-â	3xfâilâtün 1xfâilün			Şeyh Gâlib ?
Sâdık Zîver	19.yy	7	-de görmüşüz	-et	Mefûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün		Mevlana	Şeyh Gâlib
Garîbi	18.yy	9	-ı görmüşüz	-âr	Mefûlü/ Fâilâtü/ Mefâîlü/ Fâilün			Nâbî ?

Tüm bu bilgilerin ışığında diyebiliriz ki Nâbî, her çağda[5] şairler üzerinde büyük tesir etmiştir.

REFERENCES

- Akkuş, Y. (2010). *"Benderli Cesârî'nin Dîvânı"* Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üni.
- Akpınar, Ş. (2006). *"Âgâh Dîvânı ve İncelenmesi"* Doktora Tezi, Konya: Şelçuk Üni.
- ------------- (2011). "*Ki Derler O Biziz Redifli Gazellerde Divân Şairinin Kimliği"* Ankara: Erdem Dergisi, s. 61 s.1-14
- Aksu, C. (1996). *"İbrahim Hanif Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üni.
- Ay, S. (1999). *"Ahmet Sâdık Zîver Paşa Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üni.
- Aydemir, Y. (2013). *"Üç Dostun Birlikte Meşki: Nev'î, Bâkî ve Muradî'nin Nazireleşmeleri"* Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 8/1, s. 65-97.
- Aydın, A. (2009). *"Hanyalı Nuri Osman ve Dîvânı"* Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üni.
- Aykanat, T. (2011). *"Ecrî Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üni.
- Bayar, B. (2010). *"Yâver Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üni.
- Bektaş, E. (2008). *"Nâbî'nin Bu Redifli Gazeline Urfalı Şairler Tarafından Yapılan Tahmis ve Yazılan Nazireler"* Gazi Türkiyat, s.3, s. 51-66.
- Beyatlı, Y. K. (2008). *"Eski Şiirin Rüzgarıyla"* İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Bilkan, A. F. (1997). *"Nâbî Dîvânı"* İstanbul: M.E.B Yayınları.
- --------------- (1998). *"Nâbî Hikmet-Şâir-Tarih"* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çipiloğlu, A. R. (2005). *"Şânîzâde Atâullah ve Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üni.
- Deniz, S. (2014). *"Nâbî'nin Çağdaşı Olan Tecellî'nin Dîvânı'nda Nâbî İzleri"* (Nâbî, Sempozyum Bildirileri) Yay. Haz. Ali Bakkal, Ankara: AKM Yayınları, s.439-450
- Diriöz, M. (1976). *"Eserlerine göre Nâbî"* Doçentlik Tezi, Ankara: Hacettepe Üni.
- Duman, M. A. (2005). *"Fâzıl Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üni.

---

[5] Tespit edebildiğimiz kadarıyla Nâbî'nin bu meşhur gazeline nazire yazan en son şair Yusuf Özbey'dir. Kaymakam olan Özbey'in (d.1984) adı geçen gazeli, yedi beyitten müteşekkil olup Nâbî'nin gazeli ile aynı vezin, redif ve kafiyede yazılmıştır. Birkaç üslup özelliği dışında muhteva bakımından Nâbî ile benzer söylemler yoktur. Ancak mahlas beytinde şair, Nâbî'yi övgüyle anmıştır. Bu manzume Yüzakı Dergisi Şubat 2016 sayısında yayınlanmıştır.

- Duman, M. (2010). *"Trabzonlu Emîn Hilmî Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Metni"* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üni.
- Erdoğan, K. ve Koyuncu F. (2014). *"Nâbî'nin Manisa'daki Sanat Çevresi ve Birrî-Nâbî Dostluğu"* Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3 Winter s. 631-646,
- Ergin, A. Ş. (1996). *"Yozgatlı Mehmed Said Fenni Dîvânı"* Ankara: Yozgat Belediyesi Yayınları.
- Ergun, S. N. (1945) *"Türk Şairleri"* C. 1-4" İstanbul.
- Gökalp, H. (2001). *"Fasîhî Dîvânı İnceleme-Metin"* Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üni.
- Güldürmez, S. (2015). *"Yahya Kemal'in Şiirinde Türk Musikisi ve Türk Musikisinde Yahya Kemal"* Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/8 Spring s.1155-1174.
- Gürer, A. (1993). *"Şeyh Galib Dîvânı"* Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üni.
- İşler, N. (2005). *"Su'ûdu'l-Mevlevî Hayatı, Eserleri ve Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üni.
- İz, M. (1975). *"Yılların İzi"* İstanbul: İrfan Yayınları.
- Kalkışım, M. (1992). *"Şeyh Gâlib Dîvânı"* Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üni.
- Kalpaklı, M. (2006). *"Osmanlı Şiir Akademisi: Nazire"* Türk Edebiyat Tarihi, Ed. Talat Sait Halman vd. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 133-137.
- Karahan, A. (1987). *"Nâbî"* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kılıç, A. (1994). *"Ahmed Neylî Dîvânı"* Doktora Tezi, İzmir: Ege Üni.
- Koçak, F. (2006). *"Fâik Mahmud ve Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üni.
- Köksal, M. F. (2003). *"Nazire Kavramı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazire Yazıcılığı"* Diriözler Armağanı Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı, (Haz. Fatih Köksal-Ahmet Naci Baykoca) Ankara: Bizim Büro Basımevi, s. 215-290.
- ------------------ (2006). *"Sana Benzer Güzel Olmaz Dîvân Şiirinde Nazire"* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurtoğlu, O. (2004). *"Lebîb Dîvânı, İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük"* Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üni.
- Kut, G. (2005). *"Nâbî'nin 'Dilber Dilinden Yazdığı İki Gazel ve Dürrî'nin Nazîreleri"* İzzet Gündağ Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler, Ed. Oktay Belli-Yücel Dağlı-M. Sinan Genim, İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı, s. 338-342.
- Macit, M. (2001). *"Erzurumlu Zihnî Dîvânı"* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mazıoğlu, H. (1994). *"Yahya Kemal'de Eski Şiirin Rüzgarları"* Doğumunun Yüzüncü Yılında Yahya Kemal Beyatlı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, s.71-89
- Mengi, M. (1991). *"Dîvân Şiirinde Hikemî Tarzın Temsilcisi Nâbî"* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Okçu, N. (1993). *"Şeyh Gâlib, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Dîvânının Tenkitli Metni"* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okur, M. (2006). "*Dîvân-ı Valî-i Amedî"* Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üni.
- Okuyucu, C. (1995). *"Haşmet Dîvânı"* Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üni.
- Olgun, T. (Tahirü'l-Mevlevi) (1973) *"Edebiyat Lügatı"* (Haz. Kemal Edip Kürkçüoğlu) İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Öztekin, Ö. (1997). *"Râsih Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üni.

- Sertkaya, O. F. (2014). *"Yûsuf Nâbî'nin Şiirlerine Doğu Türkçesi ile Yapılan Nazireler"* (Nâbî, Sempozyum Bildirileri) Yay. Haz. Ali Bakkal, Ankara, AKM Yayınları, s.429-437
- Şengün, N. (2006). *"Nazîr İbrahim ve Dîvânı"* Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üni.
- Taştan, E. (2012). *"Şeyh Gâlib ve Yayınlanmamış Şiirleri"* Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, Fall 2012, s. 2825-2855
- Tosun, E. (2007). *"Erbilli Âmâ Yusuf Garibî Efendi Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üni.
- Turgutlu, M. (2008). *"Enderunlu Halîm Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üni.
- Üçüncü, K. (2002). *"Edib Harâbî Dîvânı"* Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üni.
- Varışoğlu, M. C. (1997). *"Hâtem, Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Dîvânı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi"* Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üni.
- Yanbal, S. (2009). *"Şâkir Mehmet Efendi Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üni.
- Yavuz, K. (2013). *"Türk Şiirinde Nazire"* Dîvân Edebiyatı Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu Hatıra Sayısı, s. 10, s.359-424.
- Yıldırım, S. (2004). *"Dîvân Edebiyatında Nazirecilik Geleneği ve Hevâyî'nin Nazirelerden Oluşan Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üni.
- Yıldız, A. (2009). *"Klasik Türk Edebiyatında Var İçinde Redifli Şiirler ve Nedim'in Var İçinde Redifli Gazeli"* Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/6 Fall 2009 s. 478-498
- Yıldız, S. (2002). "*18. Yüzyıl Dîvân Şairi Şâkir Hayatı, Eseri, Edebi Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni"* Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üni.
- Yılmaz, A. (2010). *"Nûrî, Hayatı, Edebi Kişiliği Dîvânı ve Dîvânı'nın İncelenmesi"* Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üni.
- Yılmaz, K. (2001). *"İbrahim Tırsî Dîvânı"* Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üni.